

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПОЛІЕТНІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В МЕЖАХ РЕГІОНУ

Розглянуто роль поліетнічного суспільства у перспективі переходу регіону до моделі сталого розвитку. Визначено місце соціокультурних аспектів як форми організації регіонального суспільства. З позиції суспільної географії дано визначення поліетнічному суспільству і мотивовано його положення по відношенню до деректив сталого регіонального розвитку. Окреслено основні риси крайової спільноти та її територіальні складові. Доведена ключова роль етнокультурних взаємин на шляху до побудови «суспільства справедливості».

Ключові слова: етнос, поліетнічне суспільство, соціокультурний ландшафт, міжетнічна взаємодія, багатонаціональний регіон.

Рассмотрена роль полиэтничного общества в перспективе перехода региона к модели устойчивого развития. Определено место социокультурных аспектов как формы организации регионального общества. С позиции общественной географии дано определение полиэтничного общества и мотивировано его положение по отношению к директивам устойчивого регионального развития. Определены основные черты краевого сообщества и его территориальные составляющие. Доказана ключевая роль этнокультурных взаимоотношений на пути к построению «общества справедливости».

Ключевые слова: этнос, полиэтничное общество, социокультурный ландшафт, межэтническое взаимодействие, многонациональный регион.

The role of polyethnic society in the long term transition region into a model of sustainable development is considered. The place of the local community as ethnic and cultural forms of social organization is defined. Definition of polyethnic communities from the perspective of social geography is presentation. The features of the regional community and its regional components are basic. The key role of ethnocultural relations towards a "social justice" is proved.

Keywords: ethnicity, multi-ethnic society, socio-cultural landscape, ethnic interaction, multi-region.

Актуальність теми дослідження. Кінець ХХ ст. і початок ХХІ ст. відзначилися ростом етнічної самосвідомості, сплеском національних рухів, загостренням етнополітичної ситуації в багатьох країнах світу. Поряд із процесами глобалізації, створення єдиної людської спільноти на шляху міжнаціонального зближення, прослідковується прагнення народів до збереження етнонаціональної самобутності, актуалізуються ідеї збереження етнічної своєрідності. [2]

Дані процеси в українському суспільстві характеризуються тісним взаємовпливом і тісною взаємодією етнічного і статистичного принципів організації соціального простору. [3] Етноспецифічні та етнорегіональні проблеми в більшій мірі визначають характер і зміст загальноукраїнських проблем. Значимість дослідження етнокультурних процесів в нашій державі зростає у зв'язку з тим, що на них, як на віками формовані культурно-історичні домінанти нашаровуються як тенденції світового

суспільного розвитку, так і особливості сьогоденних цивілізаційних трансформацій.

Аналіз стану і перспектив сталого розвитку багатонаціонального регіону має важливе теоретичне і практичне значення в цілому для гармонійного розвитку країни, яка перебуває на роздоріжжі культур і саме зараз робить свій вибір, щодо подальшої стратегічної інтеграції: чи то до «європейського дому», чи до союзу з північно-східним сусідом. При цьому особливе місце, на нашу думку, займає вивчення етнокультурних процесів, як базових імперативів у сфері міжнаціональних відносин.

Постановка мети та завдань. За мету поставлено – дослідити процес розвитку поліетнічного суспільства в межах регіонального суспільно-територіального комплексу, на основі соціокультурних процесів, що відбуваються в ньому. Серед основних завдань:

1. Показати через систему цінностей традиційного багатонаціонального суспільства тенденції та шляхи його розвитку в рамках територіально-адміністративної області;
2. Розкрити, із суспільно-географічних позицій, поняття: етнічна (національна) культура, етнічна (національна) свідомість, поліетнічне суспільство;
3. На основі теоретико-методологічного і прикладного суспільно-географічного осмислення проблеми спрогнозувати характер подальшого розвитку поліетнічного суспільства на шляху до поглиблення гармонізації міжнаціональних відносин.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Для сучасного дослідження соціокультурних процесів усе більш характерним стає міждисциплінарний підхід. Розкриття теми даної роботи також передбачає взаємодію із предметними областями історії, етнографії, культурології, краєзнавства, геоурбаністики, регіоналістики, соціології, соціальної психології, філософії тощо. Методичними і теоретичними основами дослідження є принципи емерджентності (системного розвитку території); структурно-функціональний, соціально-історичний, природно-географічний, порівняльний, системний аналіз.

Проблема культури багатогранна, а її розгляд в геопросторовому контексті потребує нових підходів, та, здавалося б, давно детермінованих явищ та понять. Такі процеси як збалансований розвиток, цивілізаційний розквіт, відродження національної культури, активізація духовної діяльності і т. п., розглядалися в працях П. С. Гуревича, В. К. Єгорова, М. С. Кагана, Л. С. Берга, Л. Г. Бондарєва, В. М. Кубійовича, С. Л. Рудницького і багатьох інших культурологів, істориків та географів.

Поняття соціокультурного розвитку, як правило, носить етнонаціональний характер і в зв'язку з цим в даній статті спеціально розглядається проблема культурної (етнічної) самоідентифікації, яка формується у націй (етносів) в період становлення національної (етнічної) самосвідомості. [9]

Виклад основного матеріалу. В перехідні періоди, як відомо, відбуваються особливо інтенсивні процеси усвідомлення і переоцінки культурно-історичного досвіду та пріоритетів розвитку. На даному етапі, в ході формування нових цінностей і соціальних орієнтирів, територіальна організація елементів духовної та матеріальної культури постає підґрунтям як для етнічної консолідації і соціальної активності населення, так і для етнонаціоналізму та екстремізму.

На сучасному етапі увагу науки і практики особливо привертає досвід тривалого сумісного проживання народів на одній території, обумовлений природно-географічними та історико-культурними факторами. [7] Саме тому дослідження соціокультурних процесів розвитку поліетнічного суспільства в межах регіонального СТК є актуальним і потребує теоретичних напрацювань.

Варто підкреслити і той факт, що глобальні зміни в українському суспільстві зокрема, та у світі в цілому сприяють усвідомленню багатовимірності соціокультурного простору, в якому кожна зі світових, національних та регіональних культур і релігій має загальнолюдське значення. Від того, якою мірою вони готові до взаємопорозуміння і співробітництва, залежатиме, яким буде глобальне співтовариство. [1]

В епоху відродження української національної самосвідомості й пошуку нових форм відносин між людьми різних національностей, необхідне уточнення багатьох концепцій врегулювання етнонаціональних відносин і проведення продуманої національної політики, яка б відповідала духові часу.

Формування та існування, розвиток поліетнічних суспільств є закономірністю світового розвитку. Разом з тим, для нього завжди було характерним закономірне протиріччя: потяг до державної консолідації через згуртування з іншими народами перебуває у діалектичній невідповідності з прагненням кожного етносу до самобутності й незалежної етнічної самоідентифікації. Таке прагнення є властивим для етносу, котрий зберігає свою самобутність, перебуваючи в складі поліетнічного суспільства.

На основі спільного історичного минулого виникає потяг до сумісного існування та синхронного розвитку, який характерний для етноконтактних ділянок земного простору. [8] Не останню роль при цьому відіграє економічний зиск, отримуваний від інтегрованого господарства, єдиної грошової системи і взаємодопомоги. В поліетнічному територіальному утворенні різного рангу, природно, зароджується і спільне духовне життя.

Цілісність соціокультурного простору регіону є однією із найважливіших характеристик функціонування етнічної культури. Саме в ньому проявляються і закріплюються результати культурної життєдіяльності етносу, здійснюється накопичення, зберігання і систематизація соціально-культурного досвіду народу.

Унікальність і самоцінність регіональних етнічних культур в тому, що вони в основному визначаються природними, економічними і політичними умовами формування етносу, тим історичним шляхом, який він пройшов, особливостями міжетнічних, міжкультурних взаємодій з іншими народами. Своєрідність відпрацьованих принципів соціальних зв'язків фіксується поняттям самобутності, яка з позицій суспільствознавства і є тим внутрішнім діалогом традицій та інновацій, тією науковою парадигмою, на основі якої і проходить міжнаціональне спілкування, формуються геополітичні, гео економічні та геокультурні відносини. [2]

Із позиції суспільної географії етноси представляють собою просторово обмежені «згустки» культурної інформації, міжетнічні контакти – обмін такою інформацією в просторі, а соціокультурний простір, або так звана соціокультурно орієнтована картина світу – процес територіальної організації елементів духовної та матеріальної культури, процес міжетнічної комунікації і т. д. [4] Дане трактування етносу допомагає зрозуміти геопросторову сутність міжетнічних відносин та контактів як процес інформаційного обміну, як міжкультурну комунікацію.

Як показує практика, поліетнічним можна назвати таке суспільство, в якому співіснують представники різних етнічних груп, націй, об'єднаних однією (спільною) територією і соціокультурним простором. Геокультурна полідисперсність на пряму залежить від того наскільки мозаїчно в межах незначної території взаємодіють і співіснують різні типи елементів культури. При чому, тут доречно вказувати на внутрішньорегіональні чинники взаємодії та міжрегіональні взаємопроникнення традицій, звичаїв, мов та релігій. [4] Характер міжнаціональних і міжконфесійних відносин в межах однієї адміністративної області, як структурно-функціональної одиниці побудови громадянського суспільства, їх направленість, інтенсивність, умови виникнення, розвитку і вирішення внутрішньорегіональних конфліктів, багато в чому визначаються не стільки регіональною кон'юнктурою, скільки співвідношенням таких параметрів, як зміна кількісного складу (ріст чи зменшення їх суб'єктів – етносів і конфесій). [10]

Управляти розвитком поліетнічного суспільства в регіоні можливо лише за допомогою стратегічного моделювання соціокультурних процесів. Стратегічне моделювання в географії отримало найменування геостратегії. Сенс геостратегії в розробці методики виявлення диспропорцій, що виникають в соціокультурному розвитку поліетнічного суспільства регіону і вимагають створення плану адаптації до них. [5]

Одним із самих актуальних моментів даної адаптації виступає міжетнічна взаємодія, яка проявляється у різноманітних контактах між етносами, що ведуть до зміни індивідуальних і групових характеристик кожної з взаємодіючих етнічних груп і їх окремих представників. На нашу

думку, в поліетнічному суспільстві присутні декілька напрямків міжетнічної взаємодії:

- Економічна – зближення, або, навпаки, специфікація основних форм власності і виробництва як в сільському господарстві та природокористуванні, так і в промисловості та обміні товарами;
- Адміністративно-управлінська – досягнення подібності, або ж відмінності територіальних адміністративних структур, методів управління, системи відбору персоналу (керівників) і вимог до них;
- Конфесіональна;
- Господарсько-побутова – взаємопроникнення і запозичення засобів і способів ведення приватного господарства, обмін досвідом в області народної медицини і т. д.;
- Культурно-освітня – обмін культурними цінностями, загальні тенденції в сфері освіти та виховання дітей, взаємопроникання наукових концепцій та теорій;
- Сімейно-шлюбна взаємодія – шлюбна і позашлюбна спорідненість, встановлення і зміцнення родинних зв'язків, міжнаціональні шлюби і їх наслідки;
- Взаємодія мовних структур.

Збереження і неповоротне взаємопроникнення екологічних, релігійних і культурних традицій різних народів, мешканців багатонаціональних регіональних утворень, здатні стати тим єдиним гарантом збалансованого розвитку регіону, до якого тяжіє сучасне суспільство.

В той час як сталий розвиток України бачиться в діалозі цивілізацій, який не можливо уявити без поваги до усього спектру культурного спадку та історичного досвіду, продумана і послідовна культурна політика може внести значний вклад в досягнення нових параметрів соціокультурної системи держави, від стану якої напряду залежать динамічні зміни в українському суспільстві. [6]

На нашу думку, головними соціокультурними аспектами ведення регіональної політики спрямованої на забезпечення комфортного збалансованого розвитку поліетнічних суспільств можна вважати:

- активізацію дій органів влади всіх рівнів, щодо відродження історичної пам'яті, мови і культури усіх представників багатонаціональної громади;
- всебічне сприяння розвитку культурного різноманіття мовно-етно-релігійних меншин, їх активне залучення до державотворчих процесів;
- забезпечення гарантій прав громадян на свободу віросповідання, міжконфесійного миру і злагоди;
- сприяння розбудові національної системи освіти з урахуванням змін у всіх сферах суспільного життя і дотриманням мовних прав меншин;

- створення сприятливих умов для розвитку культурних індустрій (книговидавництво, кіновиробництво, підтримка закладів культури), підтримку мережі музеїв для актуалізації історико-культурної спадщини;
- налагодження транскордонного співробітництва в сфері обміну досвідом стосовно самоврядування у транскордонних зонах.

Висновки. Отже:

- поліетнічне суспільство є складним історико-культурним утворенням, в якому співіснують представники багатьох етнічних груп, націй, об'єднаних територією і єдиним соціокультурним простором, що визначає, здебільшого, індивідуальний характер перебігу всього соціально-економічного і національно-політичного життя багатонаціонального регіону;
- соціокультурний простір життя народів регіону формується через єдиний місцезрозвиток, під чим розуміється взаємодія природного середовища, ландшафту, з детермінованими ним процесами культурно-історичного і етнонаціонального розвитку;
- особливе значення має феномен «мала Батьківщина», розглядуваний як фактор формування єдиної регіональної культури, що характеризується складним синтезом соціально-економічного, демографічного, соціокультурного історико-географічного і етнополітичного аспектів;
- діалог культур етносів, народів, які складають національну структуру регіону, є унікальним культурно-історичним надбанням, особливим явищем в широкому контексті територіальних взаємовідносин, скажімо культур Сходу і Заходу, базою і одночасно вектором та ціллю культурно-національної політики в широкому і вузькому спектрах.

Використані джерела:

- 1.Багров Н. В. Региональная геополитика устойчивого развития / Николай Васильевич Багров. – К., 2002. – С. 103.
- 2.Белецкий М. И., Толыго А. К. Национально-культурные и идеологические ориентации населения Украины / М. И. Белецкий, А. К. Толыго // Полис. – 998. – № 4. – С. 85.
- 3.Заставецький Т. Б. Етногеографічне районування / Тарас Богданович Заставецький // Соціально-економічна географія України. – Львів, 1994. – С. 190
- 4.Кривицька О. В. Етноконфліктний потенціал полікультурного суспільства / Олена Віталіївна Кривицька // Наукові записки. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – Вип. 15. – К., 2001. – С. 51.
- 5.Куц Ю. О. Етнополітичні державотворчі процеси в Україні: управлінський аспект / Юрій Олексійович Куц. – Харків, 2002. – С. 155.
- 6.Нагорна Л. П. Криза національної самоідентифікації як чинник конфліктогенності / Лариса Панасівна Нагорна // Етнополітичні та міжетнічні конфлікти у пострадянському просторі: уроки для України. – К., 1999. – С. 68.
- 7.Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: [український досвід 1991-2000 років] / Збірник. – К., 2002. – С. 102-104.

8.Павлюк С. П. Особливості та динаміка сучасного процесу етнічної самоідентифікації українців: до питання теорії етносу / Степан Петрович Павлюк // Слово і час. – 2002. – № 6. – С. 3.

9.Професор Володимир Кубійович / Упорядн. О. І. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006.

10. Шевчук А.Г. Метод геостратегического исследования этноконфессиональной системы региона / Александр Гаевич Шевчук // Культура народов Причерноморья. – № 89. – Симферополь, 2006. – С.15-19.